

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТРУКТУРИ АКТІВ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Питання структури актів тлумачення норм права належить до малодосліджених у вітчизняній та в зарубіжній юридичній науці. О. В. Зайчук, В. Н. Карташов, В. М. Кравчук, Л. Г. Матвеева, Н. Нетесайм, О. Л. Скрябін, А. Н. Шаранов, Е. М. Шайхутдінов, Р. Хофер.

На думку О. В. Зайчука, структура – це сукупність чітко визначених елементів, які у процесі взаємодії забезпечують функціональну самостійність норми права [1, с. 368].

Російський науковець В. Н. Карташов вважає, що структура (від латин. *structura* – будова, розташування, порядок) інтерпретаційного акта – це його будова, розміщення основних її елементів і зв'язків, які забезпечують цілісність, збереження об'єктивно необхідних властивостей і функцій під час впливу на процес юридичного тлумачення різноманітних чинників об'єктивної і суб'єктивної реальності [2, с. 364].

На думку Л. Г. Матвеевої, у структурі акта тлумачення потрібно виділяти змістову і формальну сторони. До змістової належать ідея, тема, проблема, викладена в інтерпретаційних розпорядженнях, – це суть всього акта тлумачення. Змістову структуру складають загальні (нормативні) або індивідуально-конкретні владні правороз'яснювальні розпорядження. Оскільки більшість актів оформляється в письмовому вигляді – як акти-документи, то й зовнішня сторона тут має важливе юридичне значення. Формальна сторона – це розміщення основних елементів і зв'язки, що забезпечують цілісність і завершеність акта, а також комплекс реквізитів. Характерними реквізитами інтерпретаційних актів є найменування виду відповідного акта, заголовок, місце і час його складання, відомості про те, від якої особи чи органу виходить цей акт, юридична достовірність [3, с. 62].

В. Н. Карташов виокремлює стохастичну, тимчасову, просторову і логіко-філософську структури актів тлумачення [2, с. 365]. А. Н. Шаранов виділяє функціональну, горизонтальну та вертикальну структури актів тлумачення норм права [4, с. 48]. Окрім наведених структур, можна виділити також генетичну, психологічну і лінгвістичну структури інтерпретаційних актів.

Стохастична структура акта тлумачення дозволяє в кожній конкретній ситуації з'ясувати стаціонарні (постійні) і змінні (непостійні) її компоненти, зв'язки, відносини. Річ у тому, що досягнення тієї чи іншої мети акта тлумачення вимагає конкретного «набору» елементів: суб'єктів, учасників, дій, використовуваних засобів і способів, часу, фінансових, організаційних та інших ресурсів [4, с. 364].

Тимчасова структура інтерпретаційних актів дає змогу простежити послідовність їх видання в часі, співвідношення між основними і допоміжними, первинними і вторинними актами тлумачення. Вивчення тимчасової структури

розглянутих актів тлумачення дозволяє виявляти чинні в конкретний момент акти, а також ті, що втратили силу, етапи внесення в них доповнень і змін [4, с. 51]. Наприклад, постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1976 р. № 11 «Про судові рішення» замінена на постанову Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» [5].

Просторова структура виявляється в наявності різноманітних типів, видів і підвидів актів тлумачення норм права, які одночасно діють у правовій системі суспільства [2, с. 364]. Аналіз цієї структури сприяє більш комплексному та системному вивченню актів тлумачення, що особливо важливо з уваги на кількість інтерпретаційних актів, які видається у правовій системі [6, с. 31].

Функціональна структура, по-перше, показує, наскільки ефективно функціонує кожний з видів інтерпретаційних актів; по-друге, розкриває способи взаємодії (зв'язку, відносин) між різними їхніми видами; по-третє, вказує на функції, які виконують акти тлумачення, на відміну від інших правових актів (нормативно-правових, правозастосовних тощо), у правовому регулюванні. У цьому випадку вже самі інтерпретаційні акти виступають в ролі детермінантів щодо економічної та політичної, духовної та інших сфер життєдіяльності суспільства [4, с. 50].

Горизонтальна структура дозволяє розглянути способи взаємодії різноманітних актів тлумачення, що мають однакову юридичну силу (постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України, постанови Пленуму Вищого Адміністративного Суду України та постанови Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ).

Вертикальна структура передбачає підпорядкованість інтерпретаційних актів нижчого рівня актам тлумачення вищого рівня [4, с. 50].

О. Л. Скрябін виділяє генетичну, психологічну, лінгвістичну структури інтерпретаційних актів. Під *генетичною структурою* інтерпретаційних актів він розглядає зв'язок між окремими елементами й актом тлумачення загалом, з одного боку, та економічними і політичними, соціальними і духовними, організаційними і моральними, юридичними та іншими передумовами суспільної життєдіяльності – з іншого. Саме ця структура дозволяє і на рівні окремих типів (видів і підвидів) інтерпретаційних актів, і в їх загальному масиві розкрити необхідність їх видання, виходячи з логіко-семантичної природи юридичних приписів, абстрактності, суперечливості, неясності, неточності у формулюваннях і вираженні думки в текстах правових актів, що вимагають інтерпретації [6, с. 31–32].

У *психологічній структурі* інтерпретаційних актів, на думку зарубіжних авторів, відображаються, з одного боку, «умонастрої» (інтереси, цілі, установки, мотиви, погляди), наприклад, правотворчих органів під час тлумачення нормативно-правових актів, а з іншого – психологічні особливості особистості інтерпретатора. Зазвичай, це виявляється у «правових суб'єктів інтерпретаційної практики» [4, с. 51].

Розглядаючи структуру актів тлумачення, автори найчастіше виходять із загальноприйнятого положення, що письмова форма правових актів припускає структурування тексту акта і його побудову за правилами юридичної техніки, відповідно до визначених мовних, граматичних, графічних та інших вимог [4, с. 48–49]. Тому варто виділяти *лінгвістичну структуру* інтерпретаційного акта, яка виражається в особливій юридичній мові зазначених актів, використанні

граматичних і графічних засобів викладу правового матеріалу [6, с. 32].

Е. М. Шайхутдінов до загальних характеристик юридичної мови актів тлумачення зараховує: офіційний характер, документальність, ясність і простоту мови, максимальну точність, визначеність викладу, економічність використання в тексті актів мовних засобів, зв'язність і послідовність викладу, експресивну й емоційну нейтральність, безособовий, не індивідуальний характер [7, с. 16], повноту, цілісність, логічну завершеність та державність мови.

Розгляд *логічної*, або *логіко-філософської*, *структури* дозволяє відобразити взаємозв'язок частин і цілого, елементів і системи, змісту і форми акта тлумачення норм права. Саме ця категорія розкриває її будову як цілісного і самостійного правового явища в правовій системі суспільства [2, с. 364].

Серед правил, які стосуються структури акта тлумачення норм права, можна виділити правило про те, що норми більш загального характеру слід розміщувати на початку документа; однорідні норми потрібно виділяти, викладати компактно, а не в різних частинах документа; у великих за обсягом актах тлумачення норми потрібно об'єднувати у глави, розділи, частини; кожна глава, розділ, частина повинна мати назву [8, с. 69].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
2. Карташов В. Н. Теория правовой системы общества : учебное пособие : в 2 т. / В. Н. Карташов ; Яросл. гос. ун-т. – Ярославль : ЯрГУ, 2005. – Т. 1. – 547 с.
3. Матвеева Л. Г. Юридична природа та місце офіційних інтерпретаційних актів у правовій системі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Лілія Георгіївна Матвеева. – К., 2005. – 200 с.
4. Шаранов А. Н. Сущность и пределы (сферы) действия актов официального юридического толкования (проблемы теории и практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Антон Николаевич Шаранов. – Ярославль, 2004. – 210 с.
5. Про судові рішення у цивільній справі : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 [Скрябин А. Л. Эффективность актов официального юридического толкования) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Алексей Леонидович Скрябин. – Ярославль, 2005. – 166 с.
6. Шайхутдинов Е. М. Интерпретационные акты : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Е. М. Шайхутдинов. – Красноярск, 2004. – 20 с.